

ÁTTEKINTÉS AZ UTÓBBI ÉVTIZEDEK MAGYARORSZÁGI RENESZÁNSZ KUTATÁSÁRÓL

– Firenze, Villa I Tatti, 2007 –

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

*Pajorin Klárának nagyon sok szeretettel, úgy is, mint
ugyanezen firenzei konferencia résztvevőjének.*

Nagyon nagy megtiszteltetés és egyúttal nagy kihívás számomra egy ilyen tudós összejöveten és egy ilyen világhírű intézetben röviden utalni – a 20 percnyi idő által adott keretben – tudománytörténeti paraméterekre. Ezek segítségével ugyanis szélesebb összefüggésbe állíthatók az utóbbi évtizedek magyar tudományosságának azon törekvései, amelyek érvényes magyarázatot kerestek illetve adtak a korai reneszánsz, azaz nagyjából a XV. század második felének a magyarországi humanizmust érintő jelenségeire. Azt a megoldást találtam legcélravezetőbbnek, hogy egyrészt bemutassam azokat a nemzetközi tudomány által is befogadható nyelveken, tehát olaszul, angolul, németül, franciául keletkezett műveket, amelyek lehetővé tették és teszik a humanizmuskutatásnak, hogy megismerkedjék egy számára viszonylag távol eső témával, egy legalábbis regionálisan távol eső humanizmus problémáival, másrészt, hogy vázoljam azokat a tendenciákat, amelyek a kutatásban azóta jelentek meg, hogy ezek az összefoglaló és orientáló jellegű művek napvilágra jöttek. Tulajdonképpen tehát – a kutatástörténetre vetítve – kronológiai, periodizációs problémákkal küszködtem. Az eredmény azonban összefoglalható egy mondatban, vagyis egész szerény mondanivalóm előlegezhető ily módon: Bizonyos értelemben kutatástörténeti határként 1992-öt kell megállapítanunk, abban az évben halt meg ugyanis Klaniczay Tibor; a rákövetkező, a jelenbe érő 15 évet azonban még mindig egyértelműen az ő nevével kell összekötnünk, hiszen a kutatás legnagyobb része az ő általa kijelölt irányban folyik, másrészt pedig több fontos műve jelent meg posztumusz kiadásban. Két példát is szeretnék hozni erre az

utóbbira. Amszterdamban és Philadelphiában 2000-ben jelent meg a „L'Époque de la Renaissance (1400–1600)” című monumentális vállalkozás IV. kötete, az ICLA-AILC, vagyis a Nemzetközi Összehasonlító Irodalomtörténeti Társaság nagy összefoglaló sorozatának XIII. köteteként. Az 1560-tól 1610-ig tartó időszakot tárgyalja az európai nyelvű irodalmak összehasonlító történetének részeként, főszerkesztői az akkor már 8 éve elhunyt Klaniczay Tibor, valamint Éva Kushner és Paul Chavy. A Madame Kushner által írott előszóból megtudhatjuk, hogy (az egyébként Klaniczay emlékének ajánlott kötetet) azért jelentették meg előbb, mint a másodikat és a harmadikat, csatlakoztatván így az 1988-ban még Budapesten megjelent első kötethez, amely az 1400-tól 1480-ig terjedő korszakot tárgyalja, mert ennek a két korszaknak a teljes periodizációját hosszas tárgyalások után maga Klaniczay Tibor alakította ki, és hiába múlt el több mint egy évtized, nem találtak e felosztásnál jobbat.¹ Ez a periodizáció ugyanis a lehető legszélesebb körű és leginterdiszciplinárisabb megfontolásokon alapult, mind történeti megalapozását, mind az összes társtudományok bevonását, mind az általános esztétikai és művészettörténeti megalapozást illetően. Klaniczay Tibor ugyanis egyszerre volt nemzetközi rangú reneszánszkutató, kompara-tista és a régi magyarországi irodalom kutatója.

Hadd csatoljuk ehhez a másik említett, utóélet-példát: ugyancsak a 2000. évben közölte a Rómában kiadott Rivista di Studi Ungheresi című, Sárközy Péter kollégánk által szerkesztett folyóirat, Klaniczay Tibor kézíratos hagyatékából azt a nagy terjedelmű tanulmányt, amelynek címe L'Umanesimo nell'area Danubiana és, amely eredetileg előadássorozat formájában hangzott el Nápolyban az 1988-89-es tanévben, az Istituto Italiano per gli Studi Filosofici falai között.² Ha ezt összehasonlítjuk azzal a ragyogó előadással, amelyet Klaniczay Tibor még 1974. március 9-én tartott Rómában „Mattia Corvino e l'umanesimo italiano” címmel az Accademia Nazionale dei Lincei ülésén, akkor láthatjuk, hogy a közben eltelt 15 évben Klaniczay egyfolytában dolgozott a témán és megtartva bizonyos, érvényesnek tartott elemeket, hogyan gazdagította a panorámikus összképet újabb és újabb kutatási eredmények beépítésével.³

Az előbb már említettem a regionális szemlélet jelentőségét. Ez különösen azért tartom fontosnak, mert nagyon sok, különben kiváló modern kézikönyv a humanizmus területi kiterjedéséről szólván gyakorlatias, vagy esetleg tájékozatlanságból fakadó okok miatt azt az utat választja, hogy a XX. század második felének éppen érvényes politikai földrajzi határai szerint méri fel, osztályozza és csoportosítja az egyes nemzeti

¹ *L'Époque de la Renaissance (1400–1600), Tome IV, Crises et essors nouveaux (1560–1610)*, Directeurs Tibor Klaniczay, Eva Kushner, Paul Chavy, Amsterdam-Philadelphia, 2000, John Benjamin Publishing Company (Histoire comparée des littératures de langues européennes), XI–XII.

² Tibor Klaniczay, „L'umanesimo nell'area danubiana”, *RSU* 14 (1999) 7–46.

³ Uő, *Mattia Corvino e l'umanesimo italiano* (Problemi Attuali di Scienze e Cultura, 202), Roma, Accademia dei Lincei, 1974.

humanizmusokat, amelyeket az olaszországi humanizmus hatása elért és figyelemre méltó saját humanista kultúrák kialakítására ösztönzött. Ez egy, valódi történeti összefüggésekre kíváncsi kutató szemében végtelen kuszaságot eredményez. Elég arra utalni például, hogy az Albert Rabil, Jr. által szerkesztett kitűnő háromkötetes kézikönyv (*Renaissance Humanism, Foundations, Forms, and Legacy*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1988) második kötetében, amely az Itálián kívüli humanizmus történetét tárgyalja, egymás mellett foglal helyet például a horvát és a magyar fejezet, amely részben fedi egymást, hiszen például a saját nemzeti szövegösszefüggés keretében tárgyalja mindkét szerző Janus Pannonius életét. De több tucat példát lehet felhozni még e kötetből és sok más, különben kitűnő kézikönyvből és bevezetőből.⁴ Hozzátehetjük, hogy például Josef IJsewijn, a nemrég elhunyt iskolaalapító louvaini professzor két kiadást is megért neolatin filológiai bevezetője első kötetében azért tudta nagyobb részt elkerülni az ilyen anakronizmusokat, mert hallgatott Klaniczay Tibor baráti tanácsaira.⁵

Klaniczay Tibor iskolateremtő volt Magyarországon, de nemcsak Magyarországon. Római és párizsi vendégprofesszorsága idején, ugyanolyan csodálatra méltó szorgalommal és türelemmel építette be a magyarországi kiindulású kutatás szempontjait a nemzetközi prioritások közé, mint ahogyan ezeket a nemzetközi prioritások felhasználta a magyarországi kutatás szerkezetének és irányainak reformálására. Amit örökölt, az sem volt kevés, hiszen elég a ma is sokszor idézett Huszti József vagy Kardos Tibor munkáira gondolnunk, ám Huszti Janus-monográfiája, sajnos soha sem jelent meg idegen nyelven, ezért eredményeit a nemzetközi kutatás mellőzte,⁶ Kardos Tibor pedig szellemtörténeti konstrukciók létrehozásán fáradozva egy idő után nem tudta eredményeit iskolaszerűen továbbadni, a feladatokat kijelölni és elosztani.⁷ Klaniczay óvakodott a szellemtörténet látványos, ám sokszor üres konstrukcióitól, de óvakodott a hivatalosan kötelező és látszólag őáltala is vállalt marxista ideológia osztályalapú légváraitól is. A ma sokszor korai újkornak nevezett XV-XVII. század európai léptékű magyar irodalmával foglalkozott legelőször, elsősorban a XVI. század végi lírikussal Balassi

⁴ *Renaissance Humanism, Foundations, Forms, and Legacy*, Volume 2, *Humanism beyond Italy*, Edited by Albert Rabil, Jr., Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1988, 265–292; Dražen Budiša, *Humanism in Croatia*; 293–334; Marianna D. Birnbaum, *Humanism in Hungary*.

⁵ Jozef IJsewijn, *Companion to Neo-Latin Studies, Part I, History and Diffusion of Neo-Latin Literature*, Second entirely rewritten edition, Leuven, University Press, 1990, 214–222.

⁶ Huszti József, *Janus Pannonius*, Pécs, Janus Pannonius-Társaság, 1931; vö. Uő, „Janus Pannonius”, *La Nouvelle Revue de Hongrie* 51 (1934) 363–368; vö. az 1931-es monográfiáról készült egykorú kritikát: Sándor Eckhardt, *La Nouvelle Revue de Hongrie* 49 (1932) 489–490; vö. a jelenlegi értékelést: Jankovits László, „Egy hetven éves monográfiáról”, *Jelenkor* 44 (2001) 970–972.

⁷ Tibor Kardos, „Zentralisation und Humanismus in Ungarn des 15. und 16. Jahrhunderts”, in *La Renaissance et la Réforme en Pologne et en Hongrie*, red. par Erik Fügedi, György Székely, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1968, 397–414; Uő., „Petrarca e la formazione dell’umanesimo ungherese”, in *Italia ed Ungheria, Dieci secoli di rapporti letterari*, a cura di Mátyás Horányi, Tibor Klaniczay, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967, 67–89.

Bálinttal, másrészt a legnagyobb barokk eposz költőjével, Zrínyi Miklóssal.⁸ Mindkettőnek a valódi jelentőségét kizárólag – mint felismerte – nemzetközi összehasonlításban lehet megérteni, mindkettejük költészete mögött ott áll a nagy olasz reneszánsz és a neolatin humanista irodalom, ám alapkérdéseik érthetetlenek akkor, hogy ha nem megyünk vissza, még messzebb a múltba, egészen a humanizmus kialakulásáig. Így terelődött a figyelme a XV. század második felére, magyar szempontból ez Mátyás király kora. Már említett nagy olasz Mátyás-tanulmányban először vázolja fel sikerrel azt a nemzetközi, az európai humanizmus eszközeivel kifejezett elvárás-rendszert, amely meghatározta Mátyás egész diplomáciai és politikai törekvését, vagyis a keresztény európai egységet kívülről fenyegető török veszély és belülről fenyegető huszita eretnekség kettős kihívása ellen föllépő speciális kereszties lovag szerepét. (Elég a híres elveszett Mantegna-freskóra gondolnunk a Campo de' Fiorin, amely Mátyást egy olyan lovagként ábrázolja, aki egyszerre küzd egy szárnyas és egy földön tekerő kígyó vagy sárkány ellen.)⁹ További felismerése a magyarországi egyetemek hiányából fakadó külföldi peregrináció jelentőségének felmérése, és ezen belül a kapcsolatrendszeri háló felrajzolása a közép-európai és nyugat-európai egyetemi központok között.¹⁰ Harmadik döntő felismerésének én azt tartom, hogy – noha sokszor direkt források híján, mégis hitelt érdemlően – bemutatja Bessarion bíboros és körének alapvető jelentőségét nem csupán a platonizmus és a görög tanulmányok magyarországi terjesztése szempontjából, hanem abban is, hogy ez a menekült görög főpap és humanista hogyan igyekezett Mátyás államának a görög területeket is felszabadító messiás szerepét tulajdonítani. (A „messiás” kifejezés itt kicsit erősnek látszik, pedig Klaniczay nyomán tudok hivatkozni Ficino egy levelére, aki azt írja, hogy az ószövetségi atyák ültek úgy várván a Messiást a Pokol tornácán, mint ahogy a görög szerzők ülnek a pokolban, vagyis a török uralom alatt, várván, hogy Mátyás majd megváltja őket.)¹¹

A már említett, általa írott vagy szerkesztett könyveken kívül a legnagyobb ösztönzést szerintem az 1982-es, az ausztriai Schallaburgban rendezett hatalmas nemzetközi Mátyás-kiállítás német nyelven kiadott óriási katalógusa adta, amelynek társszerkesztője volt,¹² valamint az 1990-ben Székesfehérváron Mátyás király halálának 500. évfordulójára rendezett konferenciának kötetbe szerkesztett változata (Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe, Budapest, 1994), amelynek megjelenését már

⁸ Ld. *Histoire de la littérature hongroise des origines a nos jours*, Publié sous la direction de Tibor Klaniczay, Préface de Jacques Voisine, Rédigé par István Nemeskürty, László Orosz, Béla G. Németh et Attila Tamás, Budapest, Corvina kiadó, 62–66, 85–91.

⁹ Klaniczay Tibor, „A keresztshad eszméje és a Mátyás-mítosz”, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 79 (1975) 1–14.

¹⁰ Vö. Klaniczay Tibor, *Pallas magyar ivadéka*, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1985, 67–85.

¹¹ Ld. a fentebb, a 2. jegyzetben idézett művet.

¹² *Schallaburg' 82, Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn 1458–1541*, Schriftleitung: Tibor Klaniczay, Gyöngyi Török, Gottfried Stangler, Niederösterreichisches Landesmuseum, Wien, 1982.

nem érthette meg, a szerkesztés munkáját megosztotta vele Jankovics József, az MTA Irodalomtudományi Intézet Reneszánsz Osztályának Klaniczay halála óta vezetője.¹³ Ő szerkesztette azt az emlékkönyvet is (Klaniczay-Emlékkönyv), amely ugyanabban az évben jelent meg, s amelyben egyrészt magyar, másrészt idegen nyelven, olaszul, franciául, angolul olvashatók a témánkba tartozó igen fontos tanulmányok, például Vittore Brancától, Jean-Claude Margolin-tól vagy Amedeo Di Francesco-tól.¹⁴ A kötet elején pedig Aleksander Geyesztor, Paul Oskar Kristeller, Astrik L. Gabriel búcsúzik az elhunyt mestertől és kollégától, máig érvényesen megalapozva nemzetközileg is érvényes jelentőségét, felsorolva mindazokat a fontos tudományágakat, ahol maradandót alkotott, illetve új utat nyitott.¹⁵

Átérve most arra, hogy az utána következő tudós nemzedékek hogyan folytatták munkáját – noha még sokáig sorolhatnám a posztumusz kiadásban megjelent saját köteteit is, itt csak annyit említvén, hogy a rendkívül erősen firenzei vonatkozású könyve a platonista alapozású magyar és közép-európai humanista tudós társaságok, vagyis ún. akadémiák mozgalmának szentelt kötete nemsokára megjelenik olaszul is, Amedeo Di Francesco kiadásában¹⁶ – elsősorban a Janus Pannonius-kutatásokat kell kiemelni. A konferenciánkon jelenlévő Ritoókné Szalay Ágnes az egyik sorozatszerkesztője annak a hatalmas kritikai kiadásnak, amely Janus Pannonius műveit tartalmazza és kommentálja; az első kötet, amely az epigrammákat tartalmazza, tavaly jelent meg a Budapesten rendezett XIII. Nemzetközi Neolatin Konferencia tiszteletére Mayer Gyula és Török László munkája eredményeképpen¹⁷; nemsokára követi ezt majd a Ritoókné által írott kommentár, majd az elégiák, a dicsőítő énekek, valamint a

¹³ *Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe*, ed. by Tibor Klaniczay, József Jankovics, Budapest, Balassi Kiadó, 1994 (Studia Humanitatis, 10); ld. e kötetben: Tibor Klaniczay, *La corte di Mattia Corvino e il pensiero accademico*, 165–174.

¹⁴ *Klaniczay-emlékkönyv. Tanulmányok Klaniczay Tibor emlékezetére*, szerk. Jankovics József, Budapest, Balassi Kiadó, 1994.

¹⁵ I. m. 7–10; vö. a többi nekrológgal, Amedeo Di Francesco, „In memoriam Tibor Klaniczay”, *RSU 7* (1992) 8–10; Péter Sárközy, „Tibor Klaniczay 1923–1992”, *RSU 7* (1992) 5–7; Riccardo Scrivano, „Tibor Klaniczay, Il comparatista del Rinascimento”, *RSU 7* (1992) 11–19; vö. László Szörényi, „Commémoration de Tibor Klaniczay”, in *Rencontres intellectuelles franco-hongroises – Regards croisés sur l’histoire et la littérature*, Études réunies par Péter Sahin-Tóth, Budapest, Collegium Budapest, 2001, 325–329.

¹⁶ Klaniczay Tibor, *A magyarországi akadémiai mozgalom előtörténete*, Budapest, Balassi Kiadó, 1993. – azóta meg is jelent: Tibor Klaniczay, *Alle origini del movimento accademico ungherese*, a cura di: Amedeo Di Francesco, Judit Papp, Orsolya Száraz, Presentazione di István Monok, Premessa di Amedeo Di Francesco, Alessandria, Edizioni dell’Orso, 2010, (ISTER, Collana di studi ungheresi, 1).

¹⁷ Iani Pannonii *Opera quae manserunt omnia*, volumen I, *Epigrammata*, Fasciculus I., Textus, Edidit, praefatus est et apparatus critico instruxit Iulius Mayer, similia addidit Ladislaus Török (Iani Pannonii Opera quae manserunt omnia, Seriem redigunt Stephanus Borzsák et Agnes Ritoók-Szalay), Budapest, Balassi Kiadó, 2006.

prózaí művek kötetei. Ebbe a körbe tartoznak magának Ritoóknének, valamint a konferenciánkon szintén résztvevő Jankovits Lászlónak három éve megjelent tanulmánykötetei is, amelyek teljesen új fénybe helyezik Janus Pannonius költészetét.¹⁸ (Beteljesítve ezzel nem csupán Klaniczay Tibor kezdeményezését, hanem azt az ígéretet is, amelyet a magyarországi olasz és horvát humanizmuskutatók fogalmaztak meg 2002-ben a ferrarai Reneszánszkutató Intézet Janus-konferenciáján. Reméljük, hogy e konferencia aktái is nemsokára megjelennek.) Szintén Klaniczay Tibor kezdeményezését folytatják és teljesítik ki Pajorin Klára kutatásai – ő is résztvevője konferenciáknak – aki elsősorban a magyarországi humanizmus hazai kezdeményezőjével, Janus Pannonius nagybátyjával, Vitéz Jánossal foglalkozik, illetve az esztergomi érsek külföldi kapcsolataival pl. Pier Paolo Vergerioval vagy II. Pius pápával.¹⁹ Tovább folyik a Bonfini-kutatás is; Mátyás király nagy történetírójának monumentális művét Kulcsár Péter fordította le nemrég magyarra²⁰, valamint ugyanő egy óriási repertóriumot állított össze nemrég a magyar történelemre vonatkozó humanista forrásokból.²¹ Jankovics József, Ács Pál és Kőszeghy Péter szerkesztették a magyarországi humanizmus legfontosabb szövegeinek kézikönyvét latin és magyar nyelven, új életrajzokkal és kommentárokkal²² (ez kapcsolódik a Klaniczay Tibor által a 80-as években összeállított úttörő, de csak magyar

¹⁸ Ritoókné Szalay Ágnes, „*Nympha super ripam Danubii*”. *Tanulmányok a XV–XVI. századi magyarországi művelődés köréből* (Humanizmus és Reformáció 28) Budapest, Balassi Kiadó, 2002.; Uő, „Der Humanismus in Ungarn zur Zeit von Matthias Corvinus”, in *Humanismus und Renaissance in Ostmitteleuropa vor der Reformation*, szerk. Winfried Eberhard, Alfred A. Strnad, Köln–Weimar–Wien, 1996, 157–171; Uő, „La leggenda corviniana e i monumenti archeologici”, in *L’eredità classica in Italia e Ungheria fra tardo Medioevo e primo Rinascimento*, a cura di Sante Graciotti, Amedeo Di Francesco, Roma, Il Calamo, MMI, 283–292; Jankovits László, *Accessus ad Janum, A műértelmezés hagyományai Janus Pannonius költészetében*, Budapest, Balassi Kiadó, 2002, vö. Uő, *Janus Pannonius és a humanista irodalmi hagyomány*, szerk. Jankovits László, Kecskeméti Gábor, Pécs, 1998; *Humanista műveltség Pannoniában*, szerk. Bartók István, Jankovits László, Kecskeméti Gábor, Pécs, 2000.

¹⁹ Klára Pajorin, „L’educazione umanistica e Mattia Corvino”, in *Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe* (I. 13. j.); Uő, „La rinascita del simposio antico e la corte di Mattia Corvino”, in *Italia e Ungheria all’epoca dell’Umanesimo corviniano*, a cura di Sante Graciotti, Cesare Vasoli, Firenze, Olschki, 1994, 179–228; Uő, „L’opera di Naldo Naldi sulla biblioteca di Mattia Corvino e la biblioteca umanistica ideale” in *L’Europa del libro nell’età dell’Umanesimo*. Atti del XIV Convegno internazionale (Chianciano, Firenze, Pienza 16–19 luglio 2002), a cura di Luisa Secchi Tarugi, Firenze, Franco Cesati, 2004, 317–330 (Quaderni della Rassegna, 36); Uő, „Alcuni rapporti personali di Pier Paolo Vergerio in Ungheria”, in *L’Umanesimo latino in Ungheria*, Atti del Convegno Internazionale di Studi, Istituto Italiano di Cultura, Budapest, 18 aprile 2005, a cura di Adriano Papo, Gizella Nemeth Papo, Treviso, Fondazione Cassamarca, 2005, 45–50.

²⁰ Antonio Bonfini, *A magyar történelem tizedei*, fordította: Kulcsár Péter, Budapest, Balassi Kiadó, 1995.

²¹ Péter Kulcsár, *Inventarium de operibus litterariis ad res Hungaricas pertinentibus ab initiis usque ad annum 1700. A magyar történelmi irodalom lelőhelyjegyzéke a kezdetektől 1700-ig*, Budapest, Balassi Kiadó – Országos Széchényi Könyvtár, 2003.

²² *Régi magyar szövegválogatás I, Humanizmus*, szerk. Ács Pál, Jankovics József, Kőszeghy Péter, Budapest, Balassi Kiadó, 1998.

nyelvű szöveggyűjteményéhez)²³. Folytatódott és már sokadik kötetéig eljutott a Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum című kritikai szövegkiadási sorozat is – ezt Pajorin Klárával jómagam szerkesztjük – , amelynek keretében nemsokára megjelenik majd Galeotto Marzio híres filozófiai műve a *De incognitis vulgo*, Békés Enikő sajtó alá rendezésében.²⁴ Feltétlenül meg kell még említeni az Intézetünk kiadásában megjelenő hatalmas Régi Magyar Művelődéstörténeti Lexikont (főszerkesztő Kőszeghy Péter), amelyben nem csupán az egyes, korszakunkba tartozó humanisták kapnak új és friss szemléletű értékelést, hanem megjelent a „Humanizmus” címszó is, amely a legújabb nemzetközi kutatási módszerek figyelembe vételével összegzi a magyarországi humanizmus értékeit.²⁵ Röviden hozzátenném még, hogy a jövő évi évfordulóra, amikor is a tudományos világ Mátyás király trónra léptének 550. évfordulóját ünnepli, tudomásom szerint igen sok kiadvány készül, így pl. E. Kovács Péter szerkesztésében egy hatalmas forrás- és tanulmánygyűjtemény, valamint a Monok István által már évek óta sikerrel és gazdagon folytatott Corvina-kutatások új darabjai.²⁶ Erről részletesebben – mivel nem szűkebb szakmám – nem tudok beszámolni, de a jelen lévő kollégák közül a művészet- és könyvtörténészek nyilván minden lényeges problémára fel fogják hívni a figyelmet.

Klaniczay Tibor alakította ki a Villa I Tatti-val való együttműködést is. Az ő és az akkori igazgató Smyth professzor úr baráti megállapodásának köszönhetjük azt, hogy Boskovits Miklós után sok évvel újra megjelentek magyar kutatók is itt Firenzében. En is itt töltöttem egy boldog és termékeny évet 1980-81-ben. Mai napig életem talán legkellemesebb emlékeként idézem fel magamban ezt az esztendőt. Nagyon boldog vagyok, hogy újra itt lehetek, és a magam szerény módján kollégáimmal együtt részt vehetek a Villa I Tatti és a magyar tudományos élet, elsősorban pedig a Klaniczay Tibor által alapított MTA Irodalomtudományi Intézet és Reneszánsz Osztály további gyümölcsöző együttműködésében.

²³ *Janus Pannonius – Magyarországi humanisták*, válogatta, a szövegeket gondozta és a jegyzeteket írta: Klaniczay Tibor (Magyar Remekírók), Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1982.

²⁴ Vö. Enikő Békés, „La metafora »medicus–Medici« nel *De doctrina promiscua* di Galeotto Marzio”, *Camoenae Hungaricae* 3 (2006) 29–38.

²⁵ Jankovits László – Kőszeghy Péter – Kulcsár Péter – Sajó Tamás, „Humanizmus”, in *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon*, középkor és kora újkor, IV, főszerk. Kőszeghy Péter, Budapest, Balassi Kiadó, 2005, 191–220.

²⁶ *Uralkodók és corvinák, az Országos Széchényi Könyvtár jubileumi kiállítása alapításának 200. évfordulóján, 2002. május 16–augusztus 20, Potentates and Corvinas, Anniversary Exhibition of the National Széchényi Library, May 16– August 20, 2002*, szerk. Karsay Orsolya, Bibliotheca Nationalis Hungariae, Budapest, 2002; *Nel segno del corvo, libri e miniature della biblioteca di Mattia Corvino re d’Ungheria (1443–1490)*, presentazioni di Nicola Bono, Gábor Görgey, Francesco Sicilia, István Monok, Modena, Il Bulino, edizioni d’arte, 2002.